

Майстер шрифтового перекладу

Д.С. Стадниченко, Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, м. Київ

Видатний графік та оформлювач Снарський Олег Володимирович народився 15 квітня 1923 р. в Києві. Навчався в Інституті живопису, скульптури і архітектури ім. І.Ю. Рєпіна (1941–1944 рр.). Вчителями з фаху були О. Овчинников, С. Сигалов, І. Плещинський, А. Середа. 1962 р. став членом НСХУ. Основні твори – оформлення багатьох книжок, серед яких «Думи», «Цар Едип», «Кобзар», «Сааді» тощо (1955–1985 рр.), поштові марки України (1992–2000 рр.). О. Снарський – автор численних книжок та альбомів, присвячених мистецтву шрифту: «Шрифт в мистецтві художнього оформлення» (1975 р.), «Шрифт в наглядній агітації» (1978 р.), «Шрифты-алфавиты для рекламных и декоративно-оформительских работ» (1979 р., 1984 р.), «Реклама вокруг нас» (1983 р.) – та великої кількості поштових листівок, політичних і рекламних плакатів, іншої рекламної поліграфічної продукції. Працював головним художником Києва, Товариства «Укоопхудожник», Київського творчо-виробничого об'єднання «Художник», консультантом Торговельно-промислової палати та Міністерства торгівлі України, членом Художньої ради Міністерства зв'язку України. Створював рекламні плакати, оформлення і друковану продукцію до українського розділу всесвітніх виставок у Брюсселі та Белграді тощо. Широко співпрацював з видавництвами «Мистецтво», «Плакат», «Реклама». Підсумком багаторічної роботи в галузі шрифту стало підготовлене до друку видання «Історичні та сучасні шрифти на кириличній основі». У книжці відтворено рукою майстра три сотні кирилических шрифтів майже всіх розповсюджених мов світу. Книги майстра про мистецтво шрифту знаходяться в багатьох бібліотеках світу, зокрема в бібліотеці Конгресу США. Пішов з життя в Києві 10 вересня 2015 р. у віці 92 років.

Рівно 45 років тому з'явилося на світ дуже популярне в колі дизайнерів шрифту перше видання альбому-посібника «Шрифт в мистецтві художнього оформлення» Олега Володимировича Снарського. За цей час на його книгах виросло кілька поколінь художників, графіків, архітекторів, оформлювачів, рекламистів, графічних дизайнерів. Альбоми «Шрифт в наглядній агітації» (1975 р.), «Шрифты-алфавиты для рекламных и декоративно-оформительских работ» (1979 р., 1984 р.), «Реклама вокруг нас» (1983 р.) та інші досліджують історію письма і роботу над побудовою шрифту. У них наведено багато розробок шрифтів для практичного використання в мистецтві оформлення книжок, музейних та виставкових експозицій, в агітації та рекламі. Автор зібрав і розповсюдив сотні шрифтів, у

тому числі власні розробки кирилических шрифтів, стилізованих під десятки національних писемностей. Перші кроки в навчанні мистецтву книжкової графіки і дизайну Олег Снарський зробив ще в 1930-ті рр. під керівництвом видатних українських художників Іларіона Плещинського й Антона Середи. Період навчання на графічному факультеті Ленінградської Академії мистецтв припав на буремні роки Другої світової війни. «Коли почалася війна, нас, допризовників, евакуювали з Києва. Спочатку всіх до Донецька, а потім я потрапив у Самарканд до залізничних військ. Мені пощастило, бо мене використовували за спеціальністю в політвідділі. Потім, коли до нас переїхала Академія, професура ходила і дивилася на мою роботу. Їм вона сподобалася, і я став навчатися у професора Леоніда Овсяннікова гра-

фіці, а потім театральній майстерності. Всього навчався я в Академії 2,5 роки. На жаль, у 1943 р. вона знову повернулася до Ленінграду. Я перебував на військовій службі і не міг поїхати з ними», – із сумом згадував О.В. Снарський. Після війни він повернувся до Києва і в 1948 р. став Головним художником київського Товариства Художників, яке виконувало численні замовлення із зовнішнього оформлення міста. Деякий час він працював Головним художником Києва, проектував повсякденне і святкове оформлення столиці й одночасно займався оформленням книжок, численних поштових листівок, політичних і рекламних плакатів та іншої поліграфічної продукції. 1979 р. він отримав Диплом за краще видання на Республіканському конкурсі «Мистецтво книги». У 1966–1983 рр. став Головним художником найбільшого мистецького підприємства України – Київського творчо-виробничого об'єднання «Художник». Під його творчим керівництвом були створені такі відомі об'єкти, як Національний музей історії України у Другій світовій війні, експозиція Національного музею історії України, численні монументально-декоративні твори. Йому належать розробки пам'ятних медалей «Стародавній Київ», «Музей медицини», «ІХ міжнародний з'їзд славистів». Після здобуття Україною незалежності О.В. Снарський створив перші поштові марки молодій державі на базі відновлених гербів Києва та Львова і серію поштових мініатюр, присвячених Т. Шевченку. Проте справою всього його життя залишився шрифт. Олег Володимирович Снарський – один із небагатьох українських графічних дизайнерів, який повністю присвятив себе шрифту і заповнив прогалину в шрифтовій творчості періоду 70–80-х рр. ХХ ст. До цього часу вельми не вистачало сучасних, якісно спроектованих шрифтів для потреб графічного дизайну. Каталогів кирилических шрифтів не було. Тоді художники-оформлювачі широко використовували у своїй роботі шрифти, опубліковані в кількох книгах, що з'явилися в

Обкладинка альбому «Шрифт в мистецтві художнього оформлення» (1975 р.)

Реконструкція шрифту
В.І. Хоменка

Реконструкція української
абетки за шрифтом
М. Кирнарського

Обкладинка книги «Шрифты-алфавиты для рекламных и декоративно-оформительских работ» (1979 р.)

Обкладинка книги «Українські народні Думи»

1960–1970-і рр. Серед них найпопулярнішими були «Сучасний шрифт» Віллу Тоотса, «Шрифт у віках» Василя Йончева і декілька книг з історії та теорії шрифту Альберта Капра. Хоча там були представлені в цілому кілька десятків кириличних шрифтів, вони мали скоріше ілюстративний характер. Це були історичні реконструкції алфавітів. Найчастіше вони публікувалися в посібниках для унаочнення опису розвитку писемності. Обмежена кількість шрифтів для набору рекламної акцидентції не могли задовольнити потреб ужиткової графіки, реклами та наочної агітації цього періоду. Олег Снарський усвідомлював важливість наявності якісних шрифтів складального характеру. До того ж давно назріла необхідність видання друком альбомів-посібників із кириличними шрифтами для ужиткового застосування. Тоді ж болгарські художники посилено й наполегливо працювали у

цьому напрямку. Але болгарська кирилиця мала деякі істотні відмінності: велика кількість лігатур та виносних елементів робили її досить самотньою порівняно з нашою. Тому Снарський приділив особливу увагу українській кирилиці і пошуку її характерного національного рисунка. Ми знаємо О.В. Снарського як майстра перекладу на кириличну основу багатьох історичних писемностей, популярних акцидентних латинських гарнітур ХХ ст., але найголовнішим є те, що він – автор відомих реконструкцій українських шрифтів, зібраних у його альбомах у шрифти-абетки для практичного використання. Вплив на свою творчість графіків кола Георгія Нарбута Снарський отримав через свого вчителя Антона Хомича Середу, який відомий широкому загалу як один із трьох авторів першої серії марок Української Народної Республіки 1918 р. У книжковій гра-

Літери
абетки
Георгія
Нарбута

Шрифт
«Україна»
на основі
шрифтів
XV–XVI ст.

Українська
абетка
на основі
шрифтів
XVI ст.

фіці Антін Серета переважно розвивав орнаментальні мотиви і шрифти Г. Нарбута. Це відбулося в багатьох аркушах Олега Снарського, які присвячені нарбутівським шрифтам, а також шрифтам Марка Кирнарського і Василя Хоменка з яскравим національним забарвленням.

За часів публікацій альбомів О. Снарського широко використовувалося фотоскладання. Ця технологія друку надавала необмежені можливості у роботі зі шрифтом порівняно з матеріальним складанням літер, узятих із цехів друкарень високого друку. Шрифт було легко масштабувати, він піддавався діагональним орієнтаціям рядків, застосовувався в негативному кернінгу, накладався один на одного. Типографіка того періоду була наближена до сучасних можливостей складання. Але власне самого шрифту як базового будівельного матеріалу для типографічної творчості було дуже мало. Необхідні були кириличні шрифти для фотоскладання, для зовнішньої реклами, для промислової графіки.

З початку 1970-х рр. О. Снарський заповнює цю нішу створенням свого першого альбому зі шрифтів «Шрифт» (1970 р.). У ньому він подає низку методів щодо вирішення проблем кернінгу та трекінгу (пробіли між літерами окремо та в словах разом), іррадіації (білі літери на темному тлі), типографіки (композиція тексту) в просторі аркуша з урахуванням змістового значення та національної традиції, досліджує систему симетричних та асиметричних літер (відкритих вліво і вправо) та їх вплив на міжлітерні пробіли, колір у типографіці.

Тому навіть сьогодні його напрацювання використовуються у викладанні дисциплін зі шрифту і типографіки. Сьогодні на його працях студенти мають змогу познайомитись як з історією шрифту, так і з формотворчими засадами шрифтобудування. Шрифтами О.В. Снарського широко користувалося покоління дизайнерів, які пізніше в 1990-х рр. створювали бібліотеки цифрових кирилических шрифтів за його таблицями. Не дивно, що вже в наш час Олег Володимирович, крокуючи вулицями Києва, впізнавав свої шрифти в багатьох вивісках, вітринах і в малих формах рекламної графіки. Його альбоми видавалися величез-

ними накладками. Це були бестселери шрифтового дизайну. Не дивно, що з часом вони розійшлися по всіх настільних видавничих системах і персональних комп'ютерах. Хоча сам О. Снарський цифрові шрифти навсправжки не сприймав.

Як дизайнер аналогової епохи він бачив усі дефекти неякісно оцифрованих сучасних шрифтових файлів. Шрифтовики-аматори плодили величезну кількість фонтів, що без розбору були зібрані в гарнітури для

шрифти авторського виконання. На жаль, через різні обставини книга так і не вийшла друком. У ній підготовлено три сотні популярних шрифтів, над якими О. Снарський працював, починаючи з другої половини ХХ ст., до останніх років свого життя.

Звичайно ж, за такий величезний проміжок часу шрифтова мода зазнала чималих змін. В останньому десятилітті минулого сторіччя нам потрібно було встигнути за шрифтовою графікою «нової хвилі» постмодерну, на

Шрифт «Русь»

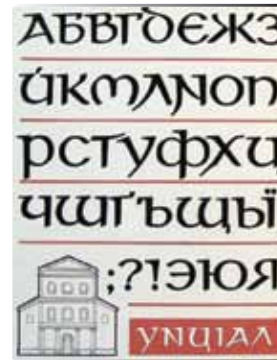
Шрифт у стилі ієрогліфів Японії

Шрифт у стилі старогрецького алфавіту

Абетка на основі іврит

Абетка в стилі римського унціалу

Абетка на основі арабської в'язі

комп'ютерного використання. Вони раптово заповнили наш навколишній простір з появою комп'ютерної графіки. Чи стало це кращим для дизайну? О. Снарський так не вважав. «Настане час, рано чи пізно, коли мою роботу оцінять», – говорив він, працюючи над своїм останнім, шостим виданням, де всі його роботи були зроблені з приголомшливою чіткістю і майстерністю вручну, без усяких комп'ютерів. Ця робота – останній альбом шрифтів, більшу частину якого склали перекладки, реконструкції та акцидентні

початку ХХІ ст. ми захопились неомодернізмом з його поверненням до напрацювань у шрифті і типографіці інтернаціонального стилю. Але найголовнішим є те, що шрифти Олега Снарського з яскраво вираженими гуманістичними характеристиками не втратили сьогодні своєї актуальності. Вони мальовані, їх цікаво розглядати, вони прекрасно «працюють» в леттерінзі. Сьогодні популярними є гуманістичні гротески, але ж саме рух руки та інструмент художника визначають їх якість. Тому роботи О. Снарського

Оформлення обкладинок книг роботи О.В. Снарського

потрапляють у сучасну тенденцію шрифтового дизайну, саме в «тренд», як нині говорять.

База, закладена вищевказаними напрацюваннями в популярних шрифтових виданнях 1960–1970-х рр., ґрунтується на каліграфічній традиції англійських ілюмінаторів початку минулого століття, зокрема Едварда Джонстона і Стенлі Морісона. Звідси – яскраво виражений саме каліграфічний, а не геометричний підхід до шрифтового конструювання. Проте ми не знайдемо в альбомах О. Снарського каліграфічних листів. У його часи, як і зараз, було багато каліграфів, але не було шрифтових дизайнерів, які створювали б набори знаків для ужиткової графіки, а не тільки самодостатні каліграфічні аркуші. Безумовно, він як будь-який дизайнер шрифту чудово володів каліграфією: це помітно з низки оформлених ним книжкових обкладинок. Його почуття матеріалу, володіння інструментом і рукою лежить в основі проектування його шрифтів-алфавітів саме для роботи з типографікою, саме для типографічного набору з усім сучасним акцидентним характером хедлайнів, лінетингу, логотипів і всього того, що несе букву як основну образотворчу форму дизайну.

Власне щодо шрифтових композицій в оформленні книжкових об-

кладинок О. Снарського в першу чергу цікавила, як це прийнято сьогодні визначати, мультилінгвальна типографіка. В умовах сьогоденного полікультуралізму вимоги до сучасних шрифтових файлів високі. Шрифт має складатися з усіх можливих мов, або, принаймні, містити максимальну їх кількість для складання тексту в різних системах писемності. Якнайкраще інтерес О. Снарського до адаптації кириличного письма для різних алфавітів ілюструє серія книжкових обкладинок, присвячена легендарним епосам і національним поетам народів світу. У цих обкладинках він уміло відтворює естетику того чи іншого листа або алфавіту, і це передає характер конкретного історичного і національного твору. Широко відомі його обкладинки книг «Українські народні думи», «Саги» ісландського епосу, збірки естонського епосу «Калевіпоег», вірменського епосу «Давид Сасунський», епосу бурятів «Гесер» та ін. Він також оформлював «Кобзар» Тараса Шевченка, книгу класика перської літератури Сааді, збірку творів таджицького письменника Садріддіна Айні, обкладинку книги «Цар Едіп» та багато інших, різноманітних за своїм національним складом творів.

Майже в кожному з виданих альбомів О.В. Снарського є таблиці з алфаві-

тами шрифтів різного національного характеру для практичного використання. У цьому яскраво продемонстровані його талант вловлювати пластичні характеристики будь-якого типу письма і вміння змусити ці характеристики працювати на образ. Мультикультурність у шрифтовій творчості О. Снарського визначає увагу автора до десятка різних писемностей, зібраних в останній, підготовленій до друку книзі. Частина листів надана в цій статті. Наприклад, аркуші зі шрифтами, які побудовані на основі арабської в'язі, іврити та японських ієрогліфів.

Наприкінці життя досвідчений шрифтовик задається питанням: як інтерполювати ієрогліфічний знак у фонетичний? Відповідь він знаходить у формальних ознаках основних і додаткових штрихів, вирішених на базі можливостей інструменту для письма, найбільш характерного для тієї чи іншої системи писемності.

О. Снарський дуже тонко відчуває образотворчі засоби, будь-який матеріал у його руках податливий і виразний. Часто в практиці графічного дизайнера необхідно знайти ті чи інші шрифти в стилі письма різних епох і культур. І тут розробки майстра шрифтового перекладу – Олега Володимировича Снарського – стають великою підмогою в нашій проектній діяльності. *Ж*